

توسعه ویژگی‌های شخصیتی کارآفرینی: تحلیل محتوای کتاب کارگاه کارآفرینی و تولید دوره متوسطه نظری از منظر میزان انعکاس ویژگی‌های شخصیتی کارآفرینی

جواد آقامحمدی^۱

(تاریخ دریافت ۹۷/۳/۲۷ - تاریخ تصویب ۹۷/۱۲/۲۶)

چکیده

هدف از انجام این پژوهش تحلیل محتوای کتاب کارگاه کارآفرینی و تولید دوره دوم متوسطه (شاخه نظری) از منظر میزان توجه به ویژگی‌های شخصیتی کارآفرینی بوده است. روش پژوهش توصیفی و از نوع تحلیل محتوا بوده است. جامعه آماری پژوهش کتاب کارگاه کارآفرینی و تولید پایه دهم دوره دوم متوسطه شاخه نظری که مشتمل بر ۳۲ بخش و ۱۳۵ صفحه می‌باشد، بوده است. ابزار جمع‌آوری داده‌ها سیاهه‌های واریسی و تحلیل محتوای بود که روایی آن با استفاده از نظر صاحب‌نظران و پایایی آن با استفاده از روش اسکات (۸۹/۵) که به روش توافق بین صاحب‌نظران مشهور است بدست آمد. داده‌های حاصل از تحلیل محتوا یعنی ویژگی‌های شخصیتی کارآفرینی با استفاده از منابع و متون معتبر استخراج و سپس در قالب آمار توصیفی و با استفاده از مراحل سه

گانه آنتروپی شانون مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. نتایج و یافته های پژوهش بخش کیفی تحلیل محتوی نشان داد که ۷ ویژگی شخصیتی کارآفرینی که در اکثر منابع و متون مورد تأکید قرار گرفته است عبارتند از: ریسک پذیری، منبع کنترل درونی، موفقیت طلبی، استقلال طلبی، تحمل ابهام، خلاقیت و خودباوری و در بخش کمی تحلیل محتوی که با آنتروپی شانون صورت گرفته است، از میان ۷ ویژگی مورد مطالعه شخصیتی کارآفرینی، ویژگی خلاقیت با میزان بار اطلاعاتی ۰/۷۵۶ و ضریب اهمیت ۰/۲۰۳ بیشترین توجه و ویژگی استقلال طلبی با میزان بار اطلاعاتی ۰/۲۵۶ و ضریب اهمیت ۰/۰۶۸ کمترین توجه را به خود اختصاص داده است.

واژه های کلیدی: کارآفرینی، ویژگی های شخصیتی کارآفرینی، کتاب کارآفرینی و تولید.

مقدمه

امروزه در نظام های متمرکز اغلب فعالیت های آموزشی و پرورشی مدارس در چارچوب کتاب درسی و محتوای آن انجام می گیرد. از این رو محتوای دروس دربردارنده مجموعه ای از دانش ها، مهارت ها، فرایندها و ارزش ها است که دانش آموز در ضمن آموزش یا در فرآیند یاددهی - یادگیری با آن در تعامل قرار می گیرد (فضل الهی قمشی و طالعی فرد، ۱۳۹۶). به دنبال تدوین سند تحول بنیادین آموزش و پرورش تحول در کتاب های درسی آغاز شد و سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی تدوین کتاب درسی جدید در دوره دوم متوسطه در شاخه نظری را تحت عنوان کارگاه کارآفرینی و تولید منطبق بر مفاد سند تحول بنیادین و ساحت های شش گانه تربیت که یکی از آن ها مستقیماً به بحث کارآفرینی می پرداخت، آغاز نمود. بر این اساس این کتاب بایستی فراگیران را به سمت کارهای کارآفرینانه سوق دهد و بسیار واضح است که یکی از الزامات آموزش کارآفرینانه و فعالیت های کارآفرینی، توجه و اهمیت دادن به ویژگی های شخصیتی کارآفرینی است که پژوهش حاضر درصدد مطالعه این مهم می باشد.

پژوهش ها نشان می دهند که مهم ترین عامل مؤثر در حرکت کارآفرینی از قوه به فعل، بروز روحیه کارآفرینی در افراد از طریق آموزش می باشد و مناسب ترین محیط برای پرورش

کارآفرینان، در هر جامعه ای محیط های آموزشی است (عزیزی، ۱۳۹۲: ۲۶). مؤید این نکته، تحقیق انجام گرفته از سوی دیده بان جهانی کارآفرینی^۱ در سال های ۲۰۰۳ و ۲۰۱۱ است که تأیید می کند آموزش، نقشی بسیار مهم در کارآفرینی ایفا می کند. تجهیز افراد به مهارت های کارآفرینی یکی از نخستین اولویت های شناسایی شده در تمام کشورهای عضو دیده بان جهانی کارآفرینی بوده است (دیده بان جهانی کارآفرینی، ۲۰۱۱ به نقل از مرتضی نژاد و دیگران، ۱۳۹۶). آموزش، یکی از جنبه های مهم در گسترش کارآفرینی است که مورد توجه ویژه ی کشورهای جهان واقع شده است (رنجریان، ۱۳۹۱). اگر بخواهیم بحث کارآفرینی را در کشور جدی بگیریم باید نظام آموزشی ما به سمتی حرکت کند که نیروهای با شهامت و شجاع در تصمیم گیری پرورش دهد. آموزش کارآفرینی سیاستی است که به طور مستقیم در کیفیت عرصه کارآفرین در یک جامعه اثر می گذارد (مه نگار و دیگران ۱۳۹۲). به همین دلیل است که در اکثر کشورهای توسعه یافته به مسئله آموزش کارآفرینی در نظام آموزشی به ویژه در سطوح اولیه تأکید ویژه می شود. و در بسیاری از کشورهای عضو اتحادیه اروپا آموزش های کارآفرینی در برنامه درسی آن ها گنجانیده شده است؛ چرا که فرض بر آن است که مهارت ها و ویژگی های کارآفرینی را می توان آموزش داد و مطالعات تجربی نیز بر این قضیه صحه گذاشته اند.

ویژگی های شخصیتی، حالت های رفتاری هستند که نوعی واکنش خاص را در مقابله با موقعیت های مختلف به نمایش می گذارند (لاکس و لاگونا، ترجمه رضوی و همکاران، ۱۳۹۳). تعدادی از صاحب نظران معتقدند که ویژگی های شخصیتی افراد کارآفرین ثابت و موروثی است. اما تعداد دیگری از صاحب نظران که طرفداران بیشتری در میان محققان دارند، اعتقاد دارند که گرچه مسائل ژنتیکی در آن ویژگی ها دخیل هستند اما محیط و آموزش های لازمه نقش اساسی در بروز و ظهور ویژگی ها و خصوصیات شخصیتی دارند. مطالعات میدانی شیکووی و شامبار^۲ (۲۰۱۵)، پاکهام و دیگران^۳ (۲۰۱۰) و دباغ و شیرمحمدی (۱۳۹۵) دلایلی است بر این مدعا.

۱ GEM

۲ Tshikovhi & Shambare

۳ Packham and et al

بر همین اساس دغدغه اصلی نگارنده این است که در کتب درسی که نقش اساسی در بروز و ظهور این خصوصیات ایفا می کند تا چه اندازه به این مؤلفه های اصلی و کلیدی توجه شده است.

در پژوهش حاضر ۷ ویژگی مهم و کلیدی ویژگی های شخصیتی کارآفرینی که عبارتند از: ریسک پذیری، به این معنی است که فرد برای انجام دادن کاری که احتمال شکست یا پیروزی همزمان در آن وجود دارد آمادگی خود را اعلام می کند (Yung, 2008). منبع کنترل، یعنی این که فرد رویدادها، وقایع زندگی، مهارت ها و ویژگی های را به خود نسبت دهد نه به شانس و تقدیر و عوامل محیطی (Arsalan and et al, 2009). موفقیت طلبی، یعنی میل شدید به دستیابی به سطوح بالای کارآیی برای شادمان کردن خود برای رسیدن به یک سطح مطلوب و استاندارد و به عبارتی به دست آوردن برانگیختگی خود تا رسیدن به حد اعلا و مطلوب (Matthews, 2010). استقلال طلبی، به اقدام مستقل فرد یا تیم در جهت ارائه ایده یا چشم انداز اشاره دارد (Hortivanyi, 2012). تحمل ابهام، توانایی واکنش به موقع به موقعیت های مبهم و تصمیم گیری در شرایطی که اطلاعات کافی در اختیار نباشد (Gurol and Atsan, 2006). خلاقیت، توانایی گسترش ایده های نو و کشف راه های جدید برای حل مشکلات و ایجاد فرصت ها می باشد (پوتر، ۲۰۰۸). خلاقیت، یعنی توانایی خلق ایده ها و پاسخ های نو و غیر معمول (Farnha and Bachtiar, 2008). خودباوری، به عقیده باندورا (۱۹۹۷) باور فرد به توانایی های خود برای انجام یک وظیفه خاص می باشد (اندروشین، ترجمه زارع و دیگران، ۱۳۹۱). مورد تحلیل قرار گرفته اند.

برخی از صاحب نظران علم کارآفرینی معتقدند که ویژگی های شخصیتی عامل موثری بر تصمیم گیری در کارآفرینی به شمار می روند. به عبارت دیگر آنها بر این باورند اگر چنین ویژگی هایی در فرد وجود داشته باشد، فرد به سمت کارآفرینی سوق می یابد (Moriano & Gorgiveski, 2007). یکی از بارزترین ویژگی های کارآفرینان برخوردار از انگیزه پیشرفت بالا یا نیاز به پیشرفت است که تحقیقات متعددی از جمله مک کلند (۱۹۶۱)،

۱- Androshin

۲-Mac Clelland

اسبورن^۱ (۱۹۹۵)، جفری^۲ و همکاران (۱۹۸۲)، اتکینسون^۳ و همکاران (۱۹۶۶) و رابینسون^۴ (۱۹۸۶) بر آن صحنه گذاشته اند (به نقل از صمدآقایی، ۱۳۸۲). در کنار این مؤلفه، ویژگی های برجسته دیگری وجود دارند که نقش مهمی را بازی می کنند از جمله: خلاقیت^۵، ریسک پذیری^۶، اعتماد به نفس^۷، توفیق طلبی^۸، میل به استقلال^۹، منبع کنترل درونی^{۱۰}، تحمل ابهام^{۱۱} (Decker, Calo and Weer, 2012 & Tung Liang; Lin Chia and Liang, 2015). انوشا و دیگران (۲۰۱۵) در تحقیقی عوامل درونی مانند توفیق طلبی، انگیزه پیشرفت و ریسک پذیری را در کارآفرینی بیشتر از عوامل بیرونی مانند حمایت خانواده و دوستان ذکر کرده است (Anusha, Vijayalakshmi & Vijayan, 2015). بنابراین از این مطالب به خوبی می توان فهمید که ویژگی های روانشناختی فردی بر نگرش کارآفرینانه تأثیرگذار است و در آموزش کارآفرینی لاجرم باید به این مؤلفه اصلی و بنیادین توجه گردد.

مطالعه در زمینه ویژگی های شخصیتی در کتب درسی با توجه به این که توسعه این ویژگی ها ابزار مهم کارآفرینی و آموزش آن می باشد، چندان مطلوب و زیاد نیست. احمدی و فضائلی فر (۱۳۹۲) در تحقیقی با عنوان تحلیل محتوای کتاب های آموزش حرفه و فن دوره راهنمایی بر اساس شاخص های کارآفرینی که با استفاده از تحلیل محتوی صورت گرفته است، نتایج تحقیق آن ها بیانگر آن است که بیشترین توجه در کتاب حرفه و فن مربوط به شاخص خلاقیت و کمترین میزان توجه مربوط به ویژگی

۱-Osborn

۲-Geoffrey

۳- Atkinson

۴- Robinson

۵-Creativity

۶-Risk bearing

۷-Self-confidence

۸-Need for achievement

۹- In dependent

۱۰-Internal Locus of control

۱۱- Tolerance of ambiguity

تحمل ابهام بوده است. خسروانی فر و ستوده (۱۳۹۲) در تحقیقی که به بررسی تحلیل محتوای کتاب های درسی دوره پیش دانشگاهی از نظر میزان توجه به عوامل مرتبط با کارآفرینی که با استفاده از تحلیل محتوی صورت گرفته است، نتایج حاصل از پژوهش نشان دهنده عدم ایفای نقش لازم کتاب های درسی دوره پیش دانشگاهی در آموزش مؤلفه های مرتبط با کارآفرینی بوده است. عابدینی بتریک و عقیلی (۱۳۹۲) در تحقیقی که به بررسی جایگاه مفهوم خلاقیت در کتاب های درسی ابتدایی و با استفاده از تحلیل محتوی صورت گرفته است، نتایج تحلیل نشان داده است که توجه چندانی به مقوله خلاقیت که یکی از شاخص های اصلی توسعه کارآفرینی است، نشده است. محمدی زاده و همکاران (۱۳۹۲) در تحقیقی با عنوان تحلیل محتوای کتب درسی دوره ابتدایی با تأکید بر فرهنگ کارآفرینی که با استفاده از تحلیل محتوی انجام شده است، نتایج تحلیل نشان داد که به مقوله کارآفرینی در اکثر متون درسی یا اصلاً پرداخته نشده است و یا به ندرت به آن توجه گردیده است. جعفری مقدم و سادات فخارزاده (۱۳۹۰) در تحقیق با عنوان توسعه نگرش کارآفرینانه در کتاب های درسی دوره ابتدایی که با استفاده از تحلیل محتوی صورت گرفته است، نتایج نشان داد که در کتاب فارسی دوره ابتدایی که مورد مطالعه قرار گرفته است بیشترین توجه به خلاقیت و نوآوری و تشخیص فرصت از کمترین توجه برخوردار بوده است. سلیمان نژاد و موسی زاده (۱۳۹۱) در تحقیقی با عنوان بررسی میزان انعکاس مؤلفه های کارآفرینی در محتوای کتاب های آموزش حرفه و فن که با استفاده از تحلیل محتوا صورت گرفته است، نتایج نشان داد که مؤلفه خلاقیت و نوآوری با ۰/۷۳ درصد بیشترین توجه و منبع کنترل درونی و استقلال طلبی هیچ سهمی در بین کتاب های حرفه و فن نداشته اند. واثقی (۱۳۹۰) در تحقیقی که به بررسی تحلیل محتوای کتاب درسی کارآفرینی و نظر معلمان کارآفرینی استان اردبیل از منظر ویژگی های کارآفرینی که با استفاده از روش توصیفی پیمایشی انجام گرفته است، نتایج نشان داد که به ویژگی خلاقیت و نوآوری بیش از حد متوسط و به شاخص تحمل ابهام توجه اندکی شده است. واعظ جواد (۱۳۸۹) در پژوهشی با عنوان تحلیل محتوای نهج البلاغه بر رویکرد ویژگی های شخصیتی کارآفرینانه که به روش تحلیل محتوا صورت گرفته است، نتایج

نشان داد که در نهج البلاغه، خلاقیت یازده بار، کانون کنترل ۱۷ بار، فرصت طلبی ۲۷ بار، سخت کوشی ۱۳ بار و ریسک پذیری تنها ۱ مورد را به خود اختصاص داده است. منطقی (۱۳۸۰) در تحقیق با عنوان بررسی پدیده خلاقیت در کتاب های درسی دبستان و ارائه الگویی برای آموزش خلاق آنان که با روش توصیفی پیمایشی صورت گرفته است نتایج تحقیق آن ها نشان داد که در کتب درسی دوره ابتدایی پرورش خلاقیت جایگاه مطلوبی ندارد.

دناییو، آدجی و نایمکی (۲۰۱۵) در تحقیقی با عنوان عوامل تأثیرگذار بر قصد و نیت کارآفرینی دانش آموزان که به روش توصیفی پیمایشی صورت گرفته است، نتایج نشان داد که که قصد کارآفرینی تابعی است از عوامل حمایت کننده آموزشی مانند تشویق عوامل آموزشی، ارائه آموزش های لازم، حمایت های بیرونی و حمایت های خانوادگی. گوون (۲۰۰۹) در پژوهشی با عنوان تحلیل محتوای برنامه های درسی جدید دوره ابتدایی مدارس ترکیه به این نتیجه رسید که دستاوردهای کارآفرینی در برنامه های درسی آموزش ابتدایی همچون علوم و ریاضیات و علوم اجتماعی منجر به ایجاد برخی از صفات کارآفرینی در دانش آموزان می شود. ولکمن و توکارسکی (۲۰۰۹) در تحقیقی که به بررسی نگرش دانش آموزان به کارآفرینی و با استفاده از روش توصیفی صورت گرفته است، نتایج نشان داد این مطالعه که بر روی دانش آموزان کشورهای آلمان، رومانی، ایتالیا و استرالیا صورت گرفته است نشان داد که نگرش کارآفرینی دانش آموزان در کشورهای مورد مطالعه به دلیل آموزش های لازم تقریباً بالا می باشد

کی و همکاران (۲۰۰۶) طی پژوهشی که در کشور هندوستان و در میان دانش آموزان انجام دادند، نشان دادند که کتاب های درسی در زمینه کارآفرینی، مهارت های کارآفرینی را در میان آن ها افزایش خواهد داد. آنچه از نتایج پژوهش ها و مطالعات صورت گرفته میدانی برمی آید این است که به ویژگی های شخصیتی کارآفرینی در

۱-Denanyoh, Adjei & Nyemekye

۲-Volkman & Tokarski

کل در محتوای کتب درسی در دوره های مختلف تحصیلی از ابتدایی تا دبیرستان توجه چندانی نشده است.

در بررسی های به عمل آمده مشخص شد که کتاب کارگاه کارآفرینی و تولید تاکنون از سوی هیچ پژوهشگری مورد تجزیه و تحلیل قرار نگرفته است و با توجه به جدیدالتایف بودن آن ضروری است که از جهات مختلف مورد واکاوی و تحلیل قرار گیرد تا برنامه ریزان و سیاست گذاران نظام آموزشی بتوانند در آینده با آسودگی خاطر و اطمینان بیشتر و با استناد به نتایج پژوهش ها نسبت به آن بازنگری های احتمالی را انجام دهند. با این توصیف و با عنایت به موارد ذکر شده هدف از انجام پژوهش حاضر واکاوی کتاب کارگاه کارآفرینی و تولید از منظر میزان انعکاس ویژگی های شخصیتی کارآفرینی می باشد و برای رسیدن به این هدف مهم سؤالات ذیل مطرح و درصدد پاسخگویی به آنها خواهیم بود:

- ویژگی های مهم شخصیتی کارآفرینی کدامند؟
- میزان انعکاس ویژگی های شخصیتی کارآفرینی در کتاب کارگاه کارآفرینی و تولید چگونه است؟

روش شناسی پژوهش

روش پژوهش در این بررسی برای میزان اهمیت و توجه به شاخص های مهم و کلیدی ویژگی های شخصیتی کارآفرینی تحلیل محتوی بوده است. در تحلیل محتوای کتاب کارگاه کارآفرینی و تولید، داده ها که همان ویژگی های شخصیتی کارآفرینی باشند، از متن کتاب از بخش اول تا انتهای کتاب یعنی بخش ۳۲ گردآوری (کیفی) و میزان انعکاس آن ها در کتاب با استفاده از اعداد و ارقام تجزیه و تحلیل گردید (کمی). ابزار پژوهش در روش تحلیل محتوا، سیاهه واریسی است. روایی کلید واژه ها بسیار مهم است و قابلیت اعتماد کلید واژه های انتخاب شده همیشه مورد سؤال جدی است؛ چرا که برداشت های ذهنی محققان و کدگذاری در هنگام طبقه بندی و ارزیابی، بر انتخاب کلید واژه تأثیر می گذارد. به همین جهت، در این پژوهش برای طراحی سیاهه واریسی، کلید واژه ها با منابع معتبر استانداردسازی شد. برای انتخاب کلید واژه ها یا به عبارتی ویژگی های فردی و شخصیتی کارآفرینی به منابع و متون معتبر با نویسندگان دانشگاهی و صاحب نظر مراجعه گردید و برای تعیین پایایی از روش اسکات استفاده

گردید که به توافق درون موضوعی مشهور است و میزان (۸۹/۵) بدست آمد که ضریب بالایی است. در پژوهش حاضر تعداد ۷ مؤلفه کلیدی برای نشان دادن ویژگی های شخصیتی کارآفرینی در نظر گرفته شد، این مؤلفه ها و ویژگی ها که از منابع و متون معتبر گردآوری شده اند (جدول شماره ۲)، عبارتند از: ریسک پذیری، منبع کنترل درونی، موفقیت طلبی، استقلال طلبی، تحمل ابهام و خلاقیت و نوآوری. جامعه آماری پژوهش شامل کتاب کارگاه تولید و کارآفرینی پایه دهم متوسطه نظری مشتمل بر ۳۲ بخش و ۱۳۵ صفحه که در سال ۱۳۹۶ توسط وزارت آموزش و پرورش چاپ و منتشر شده است، می باشد. حجم نمونه آماری پژوهش، برابر با جامعه آماری است؛ در واقع نمونه گیری به عمل نیامده است و از روش کامل شماری (سرشماری) کل کتاب کارگاه تولید و کارآفرینی به عنوان نمونه آماری مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

پس از جمع آوری داده ها و اطلاعات لازم، برای پردازش نتایج از روش آنتروپی شانون ۱ که در تحلیل محتوای کمی مورد استفاده قرار می گیرد، استفاده شده است. بر اساس روش آنتروپی شانون که به مدل جبرانی مشهور است محتوای کتاب کارگاه کارآفرینی و تولید از نقطه نظر ۷ پاسخگو (۱). تیم سازی، کار تیمی موفق، تقویت کار تیمی؛ ۲. حل مسئله، هدف گذاری و تصمیم گیری؛ ۳. خودشناسی، طراحی مسیر شغلی: کارگاه توسعه شخصی، طراحی مسیر شغلی: شناسایی ارزش ها و نیازها، طراحی مسیر شغلی: شناسایی مهارت ها، استعدادها، علایق و جمع بندی؛ ۴. تفکر، تفکر خلاق، توسعه خلاقیت فردی، توسعه خلاقیت تیمی، نوآوری و تریز؛ ۵. تشخیص فرصت، ایده پردازی و ارزیابی ایده، ایده یابی، ساختن ایده و الگوبرداری؛ ۶. سنجش کارآفرینی؛ ۷. تعیین نوع کسب و کار، مدل کسب و کار: مشتری شناسی، مدل کسب و کار: طراحی ارزش پیشنهادی، مدل کسب و کار: تعیین کانال توزیع، مدل کسب و کار: ارتباط با مشتریان، مدل کسب و کار: درآمدزایی، مدل کسب و کار: منبع یابی، مدل کسب و کار: فعالیت های کلیدی، مدل کسب و کار: شریک یابی، مدل کسب و کار:

بر آورد هزینه، طرح کسب و کار، نگارش طرح: معرفی کسب و کار، تهیه برنامه
سروسامان دادن نیروی انسانی، نگارش طرح: تهیه برنامه بازار و بازاریابی، نگارش
طرح: تهیه برنامه تولید و نگارش طرح: تهیه برنامه مالی و زمان بندی) و ۷ ویژگی
شخصیتی (ریسک پذیری، منبع کنترل درونی، موفقیت طلبی، تحمل ابهام، استقلال
طلبی، خلاقیت و آینده نگری) طبقه بندی و براساس مراحل ذیل اقدام شده است:
مرحله اول: ماتریس های فراوانی های جدول باید نرمال شوند که برای این کار از رابطه
زیر استفاده شده است:

$$P_{ij} = \frac{F_{ij}}{\sum_{i=1}^m F_{ij}} \quad (i = 1, 2, \dots, m, j = 1, 2, \dots, n)$$

هنجار شده ماتریس فراوانی (p) فراوانی مقوله (F) شماره پاسخگو (i) شماره
مقوله (j) تعداد پاسخگو (m)
مرحله دوم: بار اطلاعاتی هر مقوله را محاسبه کرده و در ستون های مربوطه قرار می
دهیم که برای این کار از رابطه زیر استفاده شده است:

$$E_j = -K \sum_{i=1}^m [P_{ij} \ln P_{ij}] \quad (j = 1, 2, \dots, n) \quad K = \frac{1}{\ln m}$$

هنجار شده ماتریس (p) لگاریتم نپری (Ln) شماره پاسخگو (i) شماره مقوله (j) تعداد
پاسخگو (m)

مرحله سوم: با استفاده از بار اطلاعاتی مقوله ها (i=1, 2, ..., n) ضریب اهمیت هر یک
از مقوله ها محاسبه شده و هر مقوله ای که دارای بار اطلاعاتی بیشتری باشد از درجه
اهمیت بیشتری برخوردار است (آذر، ۱۳۸۰: ۹). برای محاسبه ضریب اهمیت از رابطه
زیر استفاده شده است:

$$W_j = \frac{E_j}{\sum_{j=1}^n E_j}$$

درجه اهمیت (Wj) بار اطلاعاتی هر مقوله (Ej) تعداد مقوله (n) شماره مقوله (j)

یافته ها

سوال اول: مهم ترین و کلیدی ترین مؤلفه ها و ویژگی های شخصیتی و فردی کارآفرینی کدام اند؟

برای پاسخ به این سوال اصلی و مهم با مراجعه به متون و منابع و اسناد معتبر و پژوهش های میدانی تعداد ۷ ویژگی کلیدی و مهم که در اکثر منابع و متون معتبر به آن ها اشاره گردیده است، شناسایی شدند که شرح آن در جدول شماره ۱ گزارش شده است. ضمناً منابعی مورد استفاده و تأکید بوده است که حداقل یکی از نویسندگان آن دارای درجه علمی دکتری و یا مدرس درس کارآفرینی در دانشگاه (دولتی، پیام نور، غیرانتفاعی، آزاد) و در رابطه با پژوهش ها، پژوهش هایی مورد استفاده قرار گرفته است که این پژوهش ها در مجلات معتبر چاپ و حداقل یکی از نویسندگان آن پژوهش ها عضو هیئت علمی دانشگاه بوده باشند.

جدول (۱) - منابع استخراج مؤلفه ها و ویژگی های فردی و شخصیتی کارآفرینی

متون و منابع	مؤلفه / ویژگی
صمدآقایی (۱۳۸۲)؛ شاه حسینی (۱۳۹۰)؛ احمدپور داریسانی (۱۳۹۳)؛ شاه حسینی و کاوسی (۱۳۸۸)؛ مقیمی و همکاران (۱۳۹۲)؛ مقیمی و رمضان (۱۳۹۲)؛ مارتین و لاگونا، ترجمه ضوی و همکاران (۱۳۹۳)؛ احمدی مقیم (۱۳۹۳)؛ اکبری (۱۳۸۷)؛ دراکر، ترجمه کشاورزی (۱۳۹۲)؛ سعیدی کیا (۱۳۹۴)؛ عباس زاده (۱۳۹۴)؛ صمدی و شیرزادی اصفهانی (۱۳۸۶)؛ مرادی و همکاران (۱۳۸۷)؛ نعمتی (۱۳۹۲)؛ بیگی و نوروزی (۱۳۹۵)؛ عبداللهی و همکاران (۱۳۹۶)؛ بسارگر و ماهادی (۲۰۰۵)؛ دکر و همکاران (۲۰۱۲)؛ آلتینسی و همکاران (۲۰۱۲)؛ اسلامبولچی (۲۰۱۳)؛ هولینکا و دیگران (۲۰۱۵)؛ ژانگ و ژانگ (۲۰۱۳)؛ تونگ لیان و همکاران (۲۰۱۵)؛ انوشا و همکاران (۲۰۱۵)؛ گوتز (۲۰۱۵).	ریسک پذیری
صمدآقایی (۱۳۸۲)؛ احمدپور داریسانی (۱۳۹۳)؛ شاه حسینی و کاوسی (۱۳۸۸)؛ مارتین و لاگونا، ترجمه ضوی و همکاران (۱۳۹۳)؛ مقیمی و رمضان (۱۳۹۲)؛ سعیدی کیا (۱۳۹۴)؛ عباس زاده (۱۳۹۴)؛ صمدی و شیرزادی اصفهانی (۱۳۸۶)؛ نعمتی (۱۳۹۲)؛ عبداللهی و همکاران (۱۳۹۶)؛ دکر و همکاران (۲۰۱۲)؛ آلتینسی و همکاران (۲۰۱۲)؛ اسلامبولچی (۲۰۱۳)؛ آراستی و دیگران (۲۰۱۲)؛ اسلامبولچی (۲۰۱۳)؛ ژانگ و ژانگ (۲۰۱۳)؛ کاسون (۲۰۱۰)؛ هولینکا و دیگران (۲۰۱۵)؛ تونگ لیان و همکاران (۲۰۱۵).	منبع کنترل

مؤلفه / ویژگی	متون و منابع
موفقت طلبی	صمدآقایی (۱۳۸۲)؛ جزئی (۱۳۸۶)؛ احمدپور داریسانی (۱۳۹۳)؛ شاه حسینی و کاوسی (۱۳۸۸)؛ مارتین و لاگونا، ترجمه ضوی و همکاران (۱۳۹۳)؛ مقیمی و رمضان (۱۳۹۲)؛ احمدی مقیم (۱۳۹۳)؛ اکبری (۱۳۸۷)؛ سعیدی کیا (۱۳۹۴)؛ عباس زاده (۱۳۹۴)؛ مرادی و همکاران (۱۳۸۷)؛ نعمتی (۱۳۹۲)؛ بیگی و نوروزی (۱۳۹۵)؛ دکر و همکاران (۲۰۱۲)؛ اسلامبولچی (۲۰۱۳)؛ عبداللهی و همکاران (۱۳۹۶)؛ ژانگ و ژانگ (۲۰۱۳)؛ هورتی وانی (۲۰۱۲)؛ تونگ لیان و همکاران (۲۰۱۵)؛ انوشا و همکاران (۲۰۱۵).
تحمل ایهام	جزئی (۱۳۸۶)؛ احمدپور داریسانی (۱۳۹۳)؛ شاه حسینی و کاوسی (۱۳۸۸)؛ مارتین و لاگونا، ترجمه ضوی و همکاران (۱۳۹۳)؛ مقیمی و رمضان (۱۳۹۲)؛ سعیدی کیا (۱۳۹۴)؛ عباس زاده (۱۳۹۴)؛ نعمتی (۱۳۹۲)؛ لطفی عظیمی و همکاران (۱۳۹۵)؛ بیگی و نوروزی (۱۳۹۵)؛ عبداللهی و همکاران (۱۳۹۶)؛ کاستیر (۲۰۰۵)؛ دکر و همکاران (۲۰۱۲)؛ آلتینی و همکاران (۲۰۱۲)؛ اسلامبولچی (۲۰۱۳)؛ آراسته و دیگران (۲۰۱۲)؛ تونگ لیان و همکاران (۲۰۱۵).
استقلال طلبی	جزئی (۱۳۸۶)؛ احمدپور داریسانی (۱۳۹۳)؛ شاه حسینی و کاوسی (۱۳۸۸)؛ مارتین و لاگونا، ترجمه ضوی و همکاران (۱۳۹۳)؛ مقیمی و رمضان (۱۳۹۲)؛ احمدی مقیم (۱۳۹۳)؛ اکبری (۱۳۸۷)؛ سعیدی کیا (۱۳۹۴)؛ عباس زاده (۱۳۹۴)؛ مرادی و همکاران (۱۳۸۷)؛ نعمتی (۱۳۹۲)؛ بیگی و نوروزی (۱۳۹۵)؛ عبداللهی و همکاران (۱۳۹۶)؛ درا کر ترجمه کشاورزی (۱۳۹۲)؛ موریانو و همکاران (۲۰۰۷)؛ آلتینی و همکاران (۲۰۱۲)؛ دکر و همکاران (۲۰۱۲)؛ اسلامبولچی (۲۰۱۳)؛ ژانگ و ژانگ (۲۰۱۳)؛ تونگ لیان و همکاران (۲۰۱۵).
خودباوری	جزئی (۱۳۸۶)؛ شکاری و همکاران (۱۳۸۹)؛ شاه حسینی (۱۳۹۰)؛ مجبی (۱۳۹۲)؛ مقیمی و رمضان (۱۳۹۲)؛ صمدآقایی (۱۳۸۲)؛ مقیمی و همکاران (۱۳۹۲)؛ عباس زاده (۱۳۹۳)؛ احمدی مقیم (۱۳۹۳)؛ دشمن زیای و همکاران (۱۳۹۵)؛ قاسمی زارع (۱۳۹۵)؛ سعیدی کیا (۱۳۹۴)؛ عباس زاده (۱۳۹۴)؛ آلتینی و همکاران (۲۰۱۲)؛ کاندو (۲۰۱۴)؛ تونگ لیان و همکاران (۲۰۱۵).
خلاقت و نوآوری	صمدآقایی (۱۳۸۲)؛ شاه حسینی (۱۳۹۰)؛ امین بیدختی و قاسمی (۱۳۹۲)؛ احمدپور داریسانی (۱۳۹۳)؛ شاه حسینی و کاوسی (۱۳۸۸)؛ قهرمانی و همکاران (۱۳۸۹)؛ آگهی و خالدی (۱۳۹۰)؛ مارتین و لاگونا، ترجمه ضوی و همکاران (۱۳۹۳)؛ مقیمی و رمضان (۱۳۹۲)؛ احمدی مقیم (۱۳۹۳)؛ اکبری (۱۳۸۷)؛ سعیدی کیا (۱۳۹۴)؛ عباس زاده (۱۳۹۴)؛ صمدی و شیرزادی اصفهانی (۱۳۸۶)؛ مقیمی و همکاران (۱۳۹۲)؛ لطفی عظیمی و همکاران (۱۳۹۵)؛ نعمتی (۱۳۹۲)؛ بیگی و نوروزی (۱۳۹۵)؛ بی ملور و همکاران، ترجمه بدالهی فارسی و همکاران (۱۳۹۱)؛ اندروشین ترجمه زارع و همکاران (۱۳۹۱)؛ کاسون (۲۰۱۰)؛ دکر و همکاران (۲۰۱۲)؛ اسلامبولچی (۲۰۱۳)؛ ژانگ و ژانگ (۲۰۱۳)؛ سامی و اختر (۲۰۱۴)؛ گسوترز (۲۰۱۵)؛ تونگ لیان و همکاران (۲۰۱۵).

۱ Altinay and et al

۲ Altinay and et al

۳ Altinay and et al

سوال دوم: میزان انعکاس مؤلفه های شخصیتی کارآفرینی در کتاب کارگاه

کارآفرینی و تولید پایه دهم دوره دوم متوسطه به چه صورت است؟

برای پاسخ به این سؤال ابتدا فراوانی هر کدام از مؤلفه ها با توجه به متن کتاب کارگاه کارآفرینی و تولید استخراج و سپس مجموع فراوانی به دست آمده بر حسب مؤلفه ها در کتاب مطابق با جدول ۲ تهیه گردید و در جدول شماره ۳ داده های این جدول بر اساس مرحله اول روش آنتروپی شانون به صورت داده ها بهنجار شده درآمدند. سپس بر اساس مرحله دوم روش آنتروپی شانون مقدار بار اطلاعاتی مؤلفه ها مشخص گردید (جدول ۴) و در مرحله سوم مطابق روش آنتروپی شانون ضریب اهمیت داده ها به دست آمدند (جدول ۵) و به این صورت مشخص شد که کدام یک از مؤلفه ها دارای بیشترین توجه و اهمیت در کتاب کارگاه کارآفرینی و تولید بوده است.

جدول (۲) - توزیع فراوانی ویژگیهای شخصیتی کارآفرینی در کتاب کارگاه کارآفرینی و تولید

ویژگی های شخصیتی متن کتاب	ریسک پذیری	درونی	منبع کنترل	توجه طلبی	استقلال طلبی	تحمل ابهام	خلاقیت	خودباوری
پاسخگوی شماره (۱)	۰	۱	۰	۵	۰	۵	۵	۱
پاسخگوی شماره (۲)	۱	۰	۰	۱	۰	۴	۳	۰
پاسخگوی شماره (۳)	۲	۰	۰	۲	۳	۴	۶	۷
پاسخگوی شماره (۴)	۰	۰	۰	۰	۰	۷	۲۳	۵
پاسخگوی شماره (۵)	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۵	۰
پاسخگوی شماره (۶)	۳	۱	۱	۱	۱	۰	۵	۱
پاسخگوی شماره (۷)	۵	۰	۰	۰	۰	۴	۴	۰
جمع	۱۲	۲	۲	۹	۴	۲۴	۵۱	۱۴

جدول ۲ نشان دهنده این نکته است که در کتاب کارگاه کارآفرینی و تولید پایه دهم دوره دوم متوسطه به ترتیب به ویژگی های خلاقیت و نوآوری با ۵۱ و تحمل ابهام با ۲۴ فراوانی بیشترین توجه و به ویژگی های منبع کنترل درونی با ۲ و استقلال طلبی با ۴

فراوانی کمترین توجه گردیده است.

جدول (۳) - داده‌های بهنجار ویژگی‌های شخصیتی کارآفرینی در کتاب کارگاه کارآفرینی و تولید

ویژگی های شخصیتی متن کتاب	ریسک پذیری	منبع کنترل درونی	موقفیت طلبی	استقلال طلبی	تحمل ایهام	خلاقیت	خودباوری
پاسخگوی شماره (۱)	۰/۰۰۰	۰/۵۰۰	۰/۵۵۶	۰/۰۰۰	۰/۳۰۸	۰/۰۹۸	۰/۰۷۱
پاسخگوی شماره (۲)	۰/۰۸۳	۰/۰۰۰	۰/۱۱۱	۰/۰۰۰	۰/۱۶۷	۰/۰۵۹	۰/۰۰۰
پاسخگوی شماره (۳)	۰/۱۶۷	۰/۰۰۰	۰/۲۲۲	۰/۷۵۰	۰/۱۶۷	۰/۱۱۸	۰/۵۰۰
پاسخگوی شماره (۴)	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۲۹۲	۰/۴۵۱	۰/۳۵۷
پاسخگوی شماره (۵)	۰/۰۸۳	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۹۸	۰/۰۰۰
پاسخگوی شماره (۶)	۰/۲۵۰	۰/۵۰۰	۰/۱۱۱	۰/۲۵۰	۰/۰۰۰	۰/۰۹۸	۰/۰۷۱
پاسخگوی شماره (۷)	۰/۴۱۷	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۱۶۷	۰/۰۷۸	۰/۰۰۰

پس از نرمال سازی داده ها همان گونه که در جدول ۴ نمایان است با استفاده از فرمول مرحله دوم روش شانون مقدار بار اطلاعاتی هر یک از شاخص های اخلاق مدیریتی به دست آمده است که در جدول ۵ نمایان است.

جدول (۴) - بار اطلاعاتی ویژگی های شخصیتی کارآفرینی در کتاب کارگاه کارآفرینی و تولید

ویژگی های شخصیتی کارآفرینی							ابعاد
ریسک پذیری	منبع کنترل درونی	موقفیت طلبی	استقلال طلبی	تحمل ایهام	خلاقیت	خودباوری	
۰/۶۴۸	۰/۳۱۵	۰/۵۲۳	۰/۲۵۶	۰/۷۲۰	۰/۷۵۶	۰/۴۹۷	بار اطلاعاتی

تحلیل داده های حاصل از جدول ۴ نشان می دهد که ویژگی خلاقیت و نوآوری بیشترین بار اطلاعاتی و ویژگی استقلال طلبی کمترین بار اطلاعاتی را به خود اختصاص داده است. در مرحله پایانی ضریب اهمیت هر یک از ویژگی های شخصیتی کارآفرینی با استفاده از مرحله سوم روش آنتروپی شانون به دست آمده است و هر مقوله ای که دارای بار اطلاعاتی بیشتری باشد، قطعاً از درجه اهمیت بالاتری برخوردار است.

جدول (۵)- ضریب اهمیت ویژگیهای شخصیتی کارآفرینی در کتاب کارگاه کارآفرینی و تولید

ویژگی های شخصیتی کارآفرینی							ابعاد
خودباوری	خلاقیت	تحمل ابهام	استقلال طلبی	موفقیت طلبی	منبع کنترل درونی	ریسک پذیری	
۰/۱۳۳	۰/۲۰۳	۰/۱۹۳	۰/۰۶۸	۰/۱۴۰	۰/۰۸۴	۰/۱۷۴	ضریب اهمیت

داده های جدول ۵ نشان دهنده این نکته است که در کتاب کارگاه کارآفرینی و تولید، بیشترین ضریب اهمیت مربوط به ویژگی خلاقیت (۰/۲۰۳) و کمترین ضریب اهمیت مربوط به ویژگی استقلال طلبی (۰/۰۶۸) می باشد.

بحث و نتیجه گیری

هدف این پژوهش بررسی میزان انعکاس ویژگی های شخصیتی کارآفرینی در کتاب کارگاه کارآفرینی و تولید پایه دهم دوره دوم متوسطه (شاخه نظری) بوده است. برای استخراج ویژگی های شخصیتی کارآفرینی ابتدا با مراجعه به متون و منابع معتبر و پژوهش های صورت گرفته میدانی ۷ ویژگی که در اکثر منابع و متون به آن ها اشاره گردیده بود استخراج گردید که عبارتند از: ریسک پذیری، منبع کنترل درونی، موفقیت طلبی، استقلال طلبی، تحمل ابهام، خلاقیت و خودباوری.

یافته های حاصل از تحلیل داده ها حاکی از آن است که در کتاب کارگاه کارآفرینی

و تولید پایه دهم دوره دوم متوسطه در مجموع ۱۱۶ مرتبه به ویژگی های شخصیتی کارآفرینی توجه شده که در این میان سهم ویژگی خلاقیت ۵۱ فراوانی و منبع کنترل درونی ۲ فراوانی می باشد.

علاوه بر این یافته های حاصل از داده ها حاکی از آن است که در کتاب کارگاه کارآفرینی و تولید از لحاظ (مقادیر فراوانی، بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت) در ابعاد ویژگی های ریسک پذیری (۱۲، ۰/۶۴۸، ۰/۱۷۴)؛ منبع کنترل (۲، ۰/۳۱۵، ۰/۰۸۴)؛ موفقیت طلبی (۹، ۰/۵۲۳، ۰/۱۴۰)؛ استقلال طلبی (۴، ۰/۲۵۶، ۰/۰۶۸)؛ تحمل ابهام (۲۴، ۰/۷۲۰، ۰/۱۹۳)؛ خلاقیت (۵۱، ۰/۷۵۶، ۰/۲۰۳) و خودباوری (۱۴، ۰/۴۹۷، ۰/۱۳۳).

یافته های حاصل از میزان انعکاس ویژگی های شخصیتی کارآفرینی در کتاب کارگاه کارآفرینی و تولید نشان می دهد که این میزان توجه نامتوازن توزیع شده است. به این معنی که به برخی از ویژگی ها توجه نسبتا کافی شده است و به برخی دیگر توجه چندانی نشده است و این نامتوازن بودن در فصول و بخش های کتاب نیز کاملا محسوس است. همان گونه که مشهود است به ویژگی خلاقیت و نوآوری در کتاب کارگاه کارآفرینی و تولید نسبت به سایر ویژگی های توجه کافی شده است. اهمیت مبحث خلاقیت در کارآفرینی به حدی است که اساس و بستر ساز تغییر و تحول و دگرگونی به شمار می آید؛ چرا که در دنیای پرتلاطم و نابسامان امروزی موفقیت از آن کسانی است که از فرصت ها در جهت ارائه محصول و خدمات جدید و نو به جامعه برخوردار باشند. این افراد با توجه به شرایط و اوضاع و احوال پیرامونی، در خواهند یافت که چگونه سازمان خویش را خلاق نگه دارند تا از رکود و سکون جلوگیری کنند. این یافته که به خلاقیت در کتاب کارگاه کارآفرینی و تولید بیش از سایر ویژگی ها توجه شده است با یافته پژوهش های احمدی و فضائلی (۱۳۹۲)، واثقی (۱۳۹۰)، سلیمان نژاد و موسی زاده (۱۳۹۱)، جعفری مقدم و سادات فخارزاده (۱۳۹۰) و عادذینی بتریک و عقیلی (۱۳۹۲) همسو و منطبق و با یافته های منطقی (۱۳۸۰) و واعظ جوادی (۱۳۸۹) ناهمسو می باشد.

از دیگر یافته پژوهش حاضر این است که در کتاب کارگاه کارآفرینی و تولید به مؤلفه های شخصیتی کارآفرینی به جز خلاقیت و نوآوری در حد متوسط و در برخی

ویژگی ها توجه چندانی نشده است. این در حالی است که ویژگی های شخصیتی یکی از ابزارهای لازم جهت آموزش کارآفرینی و حتی خود کارآفرین شدن است. نتایج پژوهش آلتینی و همکاران^۱(۲۰۱۲) و انوشا و همکاران(۲۰۱۵) نشان داد که به جای تأکید بر عوامل محیطی در قصد و نیت کارآفرینی باید به عوامل شخصیتی و درون زای فردی توجه گردد. یافته این بخش از پژوهش با نتایج و یافته های خسروانی فر و ستوده(۱۳۹۲)، جعفری مقدم و سادات فخارزاده(۱۳۹۰)، سلیمان نژاد و موسی زاده(۱۳۹۱)، وانقی(۱۳۹۰)، واعظ جوادی(۱۳۸۹) و محمدی زاده و همکاران(۱۳۹۲) همسو و منطبق است.

ذکر این نکته بسیار مهم و اساسی است که آموزش نقش بسیار مهمی در فرآیند کارآفرینی دارد و در این میان نقش کتب درسی بسیار مهم و برجسته و غیرقابل انکار است. تحقیقات دنانیو و همکاران(۲۰۱۵)، گوون(۲۰۰۹)، ولکمن و توکارسکی(۲۰۰۹)، کی و همکاران(۲۰۰۶) و کاشف یعقوب(۲۰۱۵) که با هدف نقش آموزش و به ویژه منابع و متون درسی در توسعه و ترویج کارآفرینی صورت گرفته است، دلیلی بر این مدعا است.

منابع

- آذر، عادل. (۱۳۸۰)، بسط و توسعه روش آنتروپی شانون برای پردازش داده ها در تحلیل محتوی، **فصلنامه علوم انسانی**، سال یازدهم، شماره ۳۷ و ۳۸، صص ۱۸-۱.
- آگهی، حسین (۱۳۹۰)، **آموزش کارآفرینی**، کرمانشاه، انتشارات دانشگاه خوارزمی.
- احمدی مقیم، عباس (۱۳۹۳)، **کارآفرینی**، همدان، انتشارات فراگیر هگمتانه.
- احمدپور داریانی، محمود (۱۳۹۳)، **کارآفرینی**، تهران، انتشارات ساکو.
- احمدپور داریانی، محمود و عزیزی، محمد (۱۳۹۵)، **کارآفرینی**، تهران، انتشارات محراب قلم.
- احمدپور داریانی، محمود و مقیمی، سیدمحمد (۱۳۹۲)، **مبانی کارآفرینی**، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.

- احمدی، غلامعلی و فضائلی فر، زینب (۱۳۹۲)، تحلیل محتوای کتاب های آموزش حرفه و فن دوره راهنمایی بر اساس شاخص های کارآفرینی، **توسعه کارآفرینی**، دوره ششم، شماره ۱، صص ۱۸۳-۱۶۵.
- اکبری، کرامت الله (۱۳۸۷)، **توسعه کارآفرینی رویکر آموزشی**، تهران، انتشارات جهاد دانشگاهی.
- امین بیدختی، علی اکبر و قاسمی، طاهره (۱۳۹۲)، مقایسه ویژگی های شخصیتی مرتبط با کارآفرینی در دانش آموزان دبیرستان های دولتی و غیرانتفاعی شهرستان گرمسار، **پژوهش های آموزش و یادگیری**، سال بیستم، شماره ۳، صص ۲۸۹-۳۰۲.
- اندورشین، اسکات (۱۳۹۱)، **تئوری عمومی کارآفرینی رویکرد فرد-فرصت**، ترجمه هادی زارع و دیگران، تهران، نشر آراد کتاب.
- بیگی، محمدرضا و نوروزی، محمد (۱۳۹۵)، شناسایی ویژگی های شخصیتی کارآفرینان جهادی، **مطالعات راهبردی بسیج**، سال نوزدهم، شماره ۷۱، صص ۵۷-۸۰.
- بی ملور، رابرت و همکاران (۱۳۹۱)، **کارآفرینی برای همه**، ترجمه یدالهی فارسی، جهانگیر و همکاران، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
- جزنی، نسرین (۱۳۸۶)، **کارآفرینی دانش آموختگان دانشگاهی**، تهران، پژوهشگاه مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- جعفری مقدم، سعید و سادات فخارزاده، آرزو (۱۳۹۰)، توسعه ی نگرش کارآفرینانه در کتاب های درسی، **توسعه کارآفرینی**، سال سوم، شماره ۱۱، صص ۶۶-۴۷.
- خسروانی فرد، حسین و ستوده، عبدالقهار (۱۳۹۲)، تحلیل محتوای کتاب های درسی دوره پیش دانشگاهی از نظر میزان توجه به عوامل مرتبط با کارآفرینی، **پنجمین همایش ملی آموزش**، تهران، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی.
- دباغ، رحیم و شیرمحمدی، محمد (۱۳۹۵)، بررسی ویژگی های شخصیتی کارآفرینی کارکنان کارخانه قند خوی، **اقتصاد و مالیات**، دوره سوم، شماره ۲ و ۳، صص ۶۸-۵۱.
- دراگر، پیتر (۱۳۹۲)، **نوآوری و کارآفرینی**، ترجمه علی حسین کشاورزی، تهران، انتشارات سمت.
- دشمن زیاری، اسفندیار؛ طلائی، قدرت اله؛ رجیبان تابش، آزاده (۱۳۹۵)، **مبانی و اصول کارآفرینی (تئوری ها و کاربردها)**، تهران، انتشارات کتاب مهربان.
- رنجبریان، رسول (۱۳۹۱)، شاخص های فرهنگ کارآفرینی در سطح دانشگاه، **کار و جامعه**، شماره ۱۴۷، صص ۴-۱۷.
- سعیدی کیا، مهدی (۱۳۹۴)، **کارآفرینی**، تهران، انتشارات آها.
- سلیمان نژاد، اکبر و موسی زاده، ناصر (۱۳۹۱)، بررسی میزان انعکاس مؤلفه های کارآفرینی در محتوای کتاب های آموزش حرفه و فن دوره راهنمایی، مازندران، **اولین کنفرانس ملی کارآفرینی و مدیریت کسب و کارهای دانش بنیان**.

- شاه حسینی، علی (۱۳۹۰)، **کارآفرینی**، تهران، نشر آبیژ.
- شاه حسینی، علی و کاوسی، اسمعیل (۱۳۸۸)، **نوآوری و کارآفرینی**، تهران، نشر آبیژ.
- شکاری، عباس؛ صدیقیان، غلامحسین و محمدی، علی (۱۳۸۹)، **کارآفرینی آموزشی**، کاشان، نشر شاسوسا.
- صمدآقایی، جلیل (۱۳۸۲)، **سازمان های کارآفرین**، تهران، موسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه ریزی.
- صمدی، پروین و شیرزادی اصفهانی، هما (۱۳۸۶)، بررسی رابطه جو مدرسه با روحیه کارآفرینی در دانش آموزان شهر اصفهان، **نوآوری های آموزشی**، سال پنجم، شماره ۱۶، صص ۱۶۴-۱۸۷.
- عابدینی بلتریک، میمنت و عقیلی، رمضان (۱۳۹۲)، بررسی جایگاه مفهوم خلاقیت در کتاب های درسی دوره ابتدایی، **پنجمین همایش ملی آموزش**، تهران، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی.
- عباس زاده، حسن (۱۳۹۴)، **گرایش به کارآفرینی**، تهران، انتشارات گهواره کتابیران.
- عبداللهی، حسین و همکاران (۱۳۹۶)، تحلیل ویژگی های شخصیتی کارآفرینی دانش آموزان پایه نهم متوسطه اول استان کردستان، **ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی**، سال هفتم، شماره ۲۵، صص ۴۹-۷۰.
- عزیزی، بهارک (۱۳۹۲)، **آموزش کارآفرینی در کشاورزی**، تهران، نشر سپهر.
- قهرمانی، محمد؛ پرداختچی، محمدحسن؛ حسین زاده، طاهر (۱۳۸۹)، فرهنگ سازمانی و رابطه آن با کارآفرینی سازمانی، **چشم انداز مدیریت دولتی**، شماره ۱، صص ۲۵-۳۹.
- لاکس، مارتین و لاگونا، ماریو (۱۳۹۳)، **کارآفرینی رویکردی روان شناختی**، ترجمه رضوی و دیگران، تهران، انتشارات سمت.
- لطفی عظیمی، افسانه و دیگران (۱۳۹۵)، بررسی رابطه انگیزه پیشرفت، نوآوری، تحمل ابهام، خودکارآمدی، عزت نفس و خودشکوفایی با جهت گیری کارآفرینی در دانشجویان، **نوآوری و ارزش آفرینی**، سال پنجم، شماره ۹، صص ۱۴۸-۱۳۷.
- محبی، عظیم (۱۳۹۲)، **بهبود فضای کسب و کار**، تهران، انتشارات آثار فکر.
- محمدی زاد، سمیه؛ تجری، مجتبی و صاحبی، سمیه (۱۳۹۲)، تحلیل محتوای کتب درسی دوره ابتدایی با تأکید بر فرهنگ کار، تهران، **پنجمین همایش ملی آموزش**، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی.
- مرادی، میترا؛ کوهستانی، حسینعلی و بهرام زاده، حسینعلی (۱۳۸۷)، بررسی ویژگی های بنیادین کارآفرینی در دانش آموزان دوره متوسطه خراسان شمالی و ارائه راهکار جهت تقویت این ویژگی ها، **پژوهشنامه تربیتی**، سال پنجم، شماره ۱۷، صص ۱۲۸-۱۱۵.
- مرتضی نژاد، نیلوفر و دیگران (۱۳۹۶)، تبیین عناصر برنامه درسی کارآفرینی برای دوره آموزش عمومی مبتنی بر سنتز پژوهی، **نظریه و عمل در برنامه درسی**، دوره پنجم، شماره ۹، صص ۱۴۲-۱۰۵.

- مقیمی، سیدمحمد (۱۳۸۶)، **سازمان و مدیریت رویکردی پژوهشی**، تهران، انتشارات ترمه.
 - مقیمی، سیدمحمد؛ وکیلی، یوسف و اکبری، مرتضی (۱۳۹۲)، **نظریه های کارآفرینی**، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
 - مقیمی، سیدمحمد و رمضان، مجید (۱۳۹۲)، **مدیریت استراتژیک و کارآفرینی**، تهران، سازمان مدیریت صنعتی.
 - منطقی، مرتضی (۱۳۸۰)، **بررسی پدیده خلاقیت در کتاب های درسی دبستان و ارائه الگویی برای آموزش خلاق آنان، رساله دکتری تخصصی**، تهران، دانشگاه تهران.
 - واتقی، بهنام (۱۳۹۰)، **تحلیل محتوای کتاب درسی کارآفرینی و نظر معلمان کارآفرینی استان اردبیل از منظر ویژگی های کارآفرینی، پایان نامه کارشناسی ارشد**، تهران، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی خوارزمی.
 - واعظ جوادی، علیرضا (۱۳۸۹)، **تحلیل محتوای نهج البلاغه با رویکرد ویژگی های شخصیتی کارآفرینانه**، پایان نامه کارشناسی ارشد، تهران، دانشگاه تهران.
 - مه نگار، فرشاد؛ پیکری فر، فاطمه؛ مقدم، احمد (۱۳۹۲)، **نقش آموزش بر توسعه کارآفرینی، پنجمین کنفرانس ملی آموزش**، تهران، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی.
 - هزارجریبی، جعفر و قاسمی زارع، سمیرا (۱۳۹۵)، **کارآفرینی و تعاون**، تهران، انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی.
 - نعمتی، محمدعلی (۱۳۹۲)، **بررسی ویژگی های شخصیتی کارآفرینانه دانشجویان دانشگاه های دولتی تهران، نوآوری و ارزش آفرینی**، سال اول، شماره ۳، صص ۴۷-۶۴.
-
- Altinay, A & et al (2012), The influence of family tradition and psychological traits on entrepreneurial intention. **International Journal of Hospitality Management** 31,pp489-499.
 - Anusha, K; Vijayalakshmi, K.V.L & Vijayan, N (2015), A study on factors that influence decision to pursue entrepreneurship. **International Journal of Social & Interdisciplinary Research**, 4(3), 60-72.
 - Arasti, Z & kiani Falavarjani, M (2012), A study of teaching methods in entrepreneurship education for graduate student. **Higher education studies**, 2(1), 2-10.
 - Arslan, C. Dilmac, B. Hamarta, E (2009), Coping with stress and trait anxiety in terms of locus of control: a study with Turkish university students. **Social behavior and personality**, 37(6), 791-800.
 - Burger.L; Oneill, C and Mahadea, D (2005), The impact of previous knowledge and experience on the entrepreneurial attitudes of grade 12 learners. **South African journal of education**, 25(2), 89-94.
 - Canedo, J.C; Stone, D.L and Lukaszewski, K.M (2014), Individual factors affecting entrepreneurship in Hispanics. **Journal of Managerial psychology**,29(6), 755-772.

- Casson, M (2010), *Entrepreneurship: Theory, Networks. History*. USA: Edward Elgar Publishing, Inc.
- Decker, W.H; Calo, T.J and Weer, C.H (2012), Affiliation motivation and interest in entrepreneurial careers. *Journal of managerial psychology*, 27(3), 302-320.
- Denanyoh, R; Adjei, K & Nyemekye, G.E (2015), Factors that Impact on Entrepreneurial Intention of Tertiary Student in Ghana. *International journal of business and social research*, 5(3), 19-29.
- Eslambolchi, M (2012), Entrepreneurship Training and Its Components in Organization; Explaining Ethical Work Climate Based on the Victor and Cullen Model. *Journal of Basic and Applied Scientific Research*, 2(12), 12084-12096.
- Furnhan, A. & Bachtiar, V (2008), Personality and intelligence as predictors of creativity, *Personality and Individual Differences*, 45 (7), 613-617.
- Gurol, Y. Atsan, N (2006), Entrepreneurial characteristics amongst university students some insights for entrepreneurship education and training in Turkey. *Education & Training*, 48(1), 25-38.
- Gutierrez Zepeda, P.A (2015), *Exploring Relationships Between Entrepreneurship Education and Students Entrepreneurial Intentions*. Portland State University.
- Guven, S (2009), New primary education course programmers and entrepreneurship, *Procedia Social and Behavioral Sciences*, (1), 265-270.
- Hortivanyi, L (2012), *Entrepreneurial Management*. Published by AULA Kiadó Kft.
- Kashif Yaqub, M; Ahmad Mufti, N, Ali, Sh and Uzair Khaleeq, M (2015), Impact of entrepreneurship education on attitudes of students towards entrepreneurship. *Journal of Basic & Applied Sciences*, 11, 590-595.
- Kee, J., Rodrigues, P., Kundu, S., Racine, J (2006), *Entrepreneurship Curriculum*. www.sylff.org
- Keister, L. A (2005), *Entrepreneurship*. Columbus, USA: Elsevier Jai.
- Kusumsiri, N & Jayawardane, A.K (2013), *Factors influencing Success in Fashion Designer entrepreneurship in Sri Lanka*. **National Engineering Conference**. University of Moratuwa Srilanka.
- Matthews, D. R (2010), Performance Management: A Comparative Analysis of Peak Experience Performance and Non-peak Experience Performance in Business Leaders, Capella University.
- Moriano, J. A. L., & Gorgievski, M (2007), *Psychology of entrepreneurship: Research and education*. UNED.
- Packham, G & et al (2010), Attitudes towards Entrepreneurship education: a comparative analysis. *Education Training*, Vol.52, No.8/9, pp.568-586.
- Tshikovhi, N & Shambare, R (2015), Entrepreneurial knowledge, personal attitudes, and entrepreneurship intentions among South African

Enactus students. **Problems and perspectives in management**, vol.13,Issue.1, pp.152-158.

- Tung Liang, C; Lin Chia, T & Liang, C (2015),Effect of Personality Differences in Shaping Entrepreneurial Intention. *International Journal of Business and Social Science*, Vol.6, No.4(1), 176-166.
- Volkman, Ch.K & Tokarski, K.O (2009), Student attitudes to entrepreneurship. *Journal Management & Marketing*, Vol(1), 17-38.
- Yung, C.W (2008, **The relationship among leadership style**. Entrepreneurial orientation and business performance, 6(3), 260-285. <https://pdfs.semanticscholar.org>.
- Zhang, H & Zhang, Y (2013), Psychological Characteristics of Entrepreneurship of College students in China. *Journal of Psychology*, 4(3), 159-164